

Krzysztof Urbaniak¹

Prawo o wyborze papieża po nowelizacji z 2007 roku

Słowa kluczowe: konklawe, zasada większości kwalifikowanej, kolegium kardynalskie, wybór papieża

Keywords: conclave, qualified majority rule, College of Cardinals, papal election

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza prawa o wyborze papieża, ze szczególnym uwzględnieniem nowelizacji z 2007 r. Procedura wyboru papieża należy do najstarszych obowiązujących do czasów obecnych skodyfikowanych reguł dotyczących wyborów w instytucjach publicznych. Artykuł przedstawia ewolucję zasad dotyczących wyboru papieża od pierwszych wieków po czasy współczesne. Przeprowadzona analiza ukazuje, że istotne zasady wyboru papieża pozostają niezmienione: jedynymi elektorami są kardynałowie, do skutecznego wyboru konieczne jest uzyskanie większości co najmniej 2/3 głosów, a głosowanie odbywa się w izolacji od świata zewnętrznego i objęte jest ścisłą tajemnicą. W artykule szczegółowej analizie poddano zasady systemu wyborczego zawarte w wydanej w 1996 r. przez papieża Jana Pawła II konstytucji apostolskiej *Universi Dominici gregis*, a przede wszystkim możliwość, w sytuacji impasu konklawe, odejścia od stosowania „świętej większości” 2/3 głosów i wyboru papieża absolutną większością głosów. Osobną część artykułu poświęcono nowelizacji przepisów dotyczących systemu wyborczego przeprowadzonej przez papieża Benedykta XVI w roku 2007 r. Artykuł zamykają uwagi dotyczące nowelizacji przeprowadzonej w 2013 r. w sytuacji zbliżającego się konklawe związanej z rezygnacją papieża Benedykta XVI.

¹ Autor jest doktorem nauk politycznych związanym z Uniwersytetem Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Summary**Law on papal elections after the revision of 2007**

The purpose of this article is to analyse the papal election law, especially in regard to its amendment in 2007. Papal election procedure is one of the oldest codified rules related to election in public institutions, which take effect till nowadays. The article presents the development of rules related to the election of the pope since the early Christian period till now. Conducted analysis proves that relevant rules related to the papal election remain unchanged: the only electors are cardinals, qualified majority of votes is required in order to successfully elect the pope, voting is performed in isolation from the outer world and is secret. The article thoroughly analyses the rules of voting system imposed by the apostolic constitution *Universi Dominici gregis* issued by Pope Jean Paul II in 1996, in particular a possibility of the exemption from the traditional qualified majority rule, namely choosing the pope by application of absolute majority voting when the qualified majority voting does not result in an election. Another part of the article is devoted to the amendment of regulations related to the voting system issued by Pope Benedict XVI in 2007. Closing part of the article are remarks concerning 2013 amendment in the face of forthcoming conclave related to the resignation of Pope Benedict XVI.

✱

I.

Procedura wyboru papieży należy do najstarszych obowiązujących do czasów obecnych skodyfikowanych reguł dotyczących wyborów w instytucjach publicznych. Obecny ustrój Państwa Watykańskiego nie pozwala zakwalifikować go jako monarchię konstytucyjną, niemniej, w kategoriach prawno-ustrojowych należy go traktować jako jedną z nielicznych monarchii elekcyjnych z formą rządów absolutnych Biskupa Rzymu².

² M. Zubik, *Rozwiązania ustrojowe Państwa Watykańskiego*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 4, s. 84–85; F. Longchamps de Berier, M. Zubik, *Wstęp*, [w:] *Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, Warszawa 2008, s. 16; W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005, s. 207; T. Strzałkowski, *Wybór Biskupa Rzymskiego w świetle konstytucji aposto-*

W pierwszych wiekach Biskup Rzymu wybierany był najprawdopodobniej przez biskupów podmiejskich diecezji rzymskich. Pierwszym świadectwem historycznym, jakie zachowało się na ten temat, jest list biskupa Kartaginy św. Cypriana z 251 r., który pisał w nim, że papież „został wybrany przez naszych kolegów zgromadzonych wówczas w Rzymie [...] za zgodą niemal całego duchowieństwa, głosami obecnego ludu, za aprobatą długoletnich księży i dobrych ludzi”³. List ten potwierdzał informacje mówiące o tym, że wyboru dokonywali biskupi diecezji podmiejskich, a następnie dokonany przez nich wybór był akceptowany przez duchowieństwo rzymskie i wiernych⁴.

Należy przyjąć, że zasady wyboru Biskupa Rzymu regulowane były normami prawa zwyczajowego. Pierwszy akt prawa pisanego dotyczący wyboru Biskupa Rzymu wydał papież Symmach (498–514). Dekret Symmachusa z 499 r. w sprawie sukcesji na stolicy Piotrowej był pierwszą formalną próbą podjętą przez papieża, by wprowadzić przepisy dotyczące wyboru swych następców. W dekrete tym po raz pierwszy pojawia się termin „wybór większości”, a także dokonano w nim ograniczenia grona elektorów do kleru rzymskiego, odbierając tym samym zwyczajowe prawo przysługujące w tej materii wszystkim wiernym Rzymu⁵. Z tego okresu datuje się również – obowiązujący do dziś – zakaz zawierania wszelkiego rodzaju umów i prowadzenia uzgodnień politycznych dotyczących kandydatów na urząd za życia papieża⁶. Do XI wieku zasady wyboru zasadniczo nie uległy zmianom. Za-

skiej *Universi Dominici Gregis – O Wakacie Stolicy Apostolskiej i Wyborze Biskupa Rzymskiego*, „Państwo – Administracja – Kościół” 2006, nr 4, s. 152.

³ Cyt. za: J. Mercier, *Dwadzieścia wieków historii Watykanu*, Warszawa 1986, s. 284. Por.: *The Letters of Cyprian of Carthage*, [w:] *Ancient Christian Writers*, nr 46, vol. 3, tłum. G. Clarke, Paulist Press, New York 1983, s. 38. Zob. także: F.J. Baumgartner, *Behind Locked Doors. A History of the Papal Elections*, Palgrave Macmillan 2003, s. 5; F.J. Baumgartner, *Creating the Rules of Modern Papal Election*, „*Election Law Journal*” 2006, nr 1, s. 58; G. Zizola, *Il conclave. Storia e segreti. L'elezione papale da San Pietro a Giovanni Paolo II*, Roma 1993, s. 23.

⁴ K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża w świetle Konstytucji Apostolskiej *Universi Dominici Gregis**, [w:] *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych*, red. B. Górowska, Warszawa 2004, s. 531.

⁵ A.M. Piazzoni, *Historia wyboru papieża*, Kraków 2004, s. 66; F.J. Baumgartner, *Behind Locked Doors. A History...*, s. 9.

⁶ M. Sitarz, P. Wiśniewski, *Wybór Biskupa Rzymu*, „*Studia Prawa Wyznaniowego*” 2002, t. IV, s. 123.

znaczyć jednak należy, że wraz ze wzrostem znaczenia Kościoła wzrastały się przypadki ingerencji władców świeckich w przebieg wyborów, a także łamanie obowiązujących zasad wyborczych⁷.

II.

W 1059 r. papież Mikołaj II (1058–1061), by uwolnić wybór od wpływów władców świeckich, w tym przede wszystkim niemieckich, wydał specjalny dekret *In nomine Domini*, w którym podjął próbę reformy obowiązujących zasad wyborczych⁸. Zgodnie z zawartymi w dekrete zasadami prawo uzgodnienia (wyboru) kandydata przysługiwać miało wyłącznie kardynałom biskupom. Następnie zaś do konsultacji i wyboru mieli przyłączyć się kardynałowie prezbiterzy i kardynałowie diakoni. I choć postanowienia dekretu papieża Mikołaja II nie zawsze były realizowane w praktyce, to jednak od tego czasu utrwala się zasada, że kardynałowie stają się jedynymi uprawnionymi do wyboru papieża⁹. Zawężenie grona elektorów nie wyeliminowało problemów z uzgodnieniem jednomyślności przy dokonywanym wyborze. Mając na względzie te doświadczenia, papież Aleksander III na soborze laterańskim w 1179 r. wprowadził w konstytucji *Licet de evitanda discordia* zasadę stanowiącą, że dla ważnego wyboru papieża potrzeba co najmniej 2/3 głosów kardynałów zebranych na głosowaniu¹⁰. W dekrete tym potwierdzono i uściślono krąg osób posia-

⁷ Ibidem, s. 124 i nast.; Szerzej na temat wyborów papieża w pierwszej połowie Średniowiecza, zob.: A.M. Piazzoni, *Historia wyboru papieży...*, rozdz. II–IV; G. Zizola, *Il conclave. Storia e segreti...*, rozdz. I; F.J. Baumgartner, *Behind Locked Doors. A History...*, s. 8–19; K. Krzysztofek, *Pierwsze sposoby elekcji papieży*, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Waławowi Uruszczakowi*, t. 1, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2010, s. 531–534.

⁸ W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji...*, s. 255.

⁹ W. Wójcik, *Projekt rozszerzenia kolegium wyborców papieża*, „Prawo Kanoniczne” 1975, nr 1–2, s. 43; A.M. Piazzoni, *Historia wyboru papieży...*, s. 152.

¹⁰ F.J. Baumgartner, *Creating the Rules...*, s. 60; B. Węgrzyn, *Rozwój historyczny obsady urzędu Biskupa rzymskiego*, „Prawo – Administracja – Kościół” 2006, nr 3, s. 207; M. Walsh, *The Conclave. A Sometimes Secret and Occasionally Bloody History of Papal Elections*, Lanham 2003, s. 78. Zasada większości co najmniej 2/3 głosów obecnych na głosowaniu kardynałów obowiązywała do 1945 r., kiedy papież św. Pius XII w konstytucji *Vacantis Apostolicae Sedis* zmienił ją na większość 2/3 plus 1 głos.

dających bierne prawo wyborcze. Odrzucono wprowadzone w 1059 r. rozróżnienie na kardynałów biskupów i pozostałych biskupów, określając, że prawo wyboru papieża przysługuje wszystkim członkom kolegium kardynalskiego¹¹. Zawężenie uprawnionych do wyboru papieża oraz odejście od zasady jednomyślności na rzecz większości kwalifikowanej (2/3 głosów) znacząco ograniczyło, ale nie wyeliminowało problemów związanych z doprowadzeniem do sprawnego i skutecznego wyboru podczas kolejnych elekcji. Podziały w kolegium kardynalskim, a także naciski polityczne powodowały, że często występowały poważne trudności z uzyskaniem wymaganej większości głosów, co w efekcie przedłużało okres sediswakancji, a tron papieski przez miesiące, a nawet lata pozostawał nieobsadzony¹².

Problemy związane ze skutecznym doprowadzeniem do wyboru papieża, a w szczególności doświadczenia spektakularnej elekcji w Viterbo, gdzie w czasie przedłużających się obrad kolegium kardynalskiego mieszkańcy zamurowali elektorów w pałacu, gdzie prowadzili obrady, a następnie zdjęli dach i ograniczyli ich posiłki do chleba i wody, chcąc wymusić wybór¹³, spowodowały, że papież Grzegorz X (1271–1276), doceniając skuteczność metod zastosowanych przy jego elekcji, zinstytucjonalizował praktykę zamykania elektorów. W 1274 r. podczas soboru w Lyonie ogłosił konstytucję *Ubi periculum*, zgodnie z którą na czas wyborów kardynałowie powinni przebywać w zamkniętym pomieszczeniu i pozostawać odizolowani od świata, aż do momentu dokonania wyboru. Konstytucja wprowadzała także regulacje dotyczące reglamentowania racji żywniowych dla elektorów¹⁴. Od tego czasu datuje się zwyczajowa nazwa „konklawe”, nadana wyborom papieskim od łacińskich słów *cum clavi*, czyli pod kluczem¹⁵. Wprowadzenie tej instytucji

¹¹ A.M. Piazzoni, *Historia wyboru papieża...*, s. 169.

¹² Wybór papieża Innocentego IV (1243–1254) poprzedzony był półtorarocznym okresem sediswakancji, a Grzegorza X (1272–1276) trzyletnim. Zob.: K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 532.

¹³ Zob. szerzej A. Fischer, *Kardinäle im Konklave: Die lange Sedisvakanz der Jahre 1268 bis 1271 (Bibliothek Des Deutschen Historischen Instituts in Rom)*, Max Niemeyer Verlag, Stuttgart 2008; K.M. Setton, *The Papacy and the Levant, 1204–1571*, vol. 1, American Philosophical Society, Philadelphia 1976, s. 106–108; A.M. Piazzoni, *Historia wyboru papieża...*, s. 189 i nast.

¹⁴ B. Węgrzyn, *Rozwój historyczny obsady urzędu Biskupa...*, s. 207.

¹⁵ K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 532; M. Sitarz, P. Wiśniewski, *Wybór Biskupa Rzymu...*, s. 130–131.

pozwoliło z jednej strony dopingować do szybkiego wyboru, a z drugiej strony zmniejszało, jeśli nie minimalizowało, możliwość wywierania nacisków politycznych na elektorów podczas obrad.

W kolejnych wiekach zasady odbywania konklawe i wyboru papieża podlegały pewnym modyfikacjom, jednakże w najważniejszych założeniach pozostały niezmienione. Jako trwałe elementy wyborów pozostały kolegium kardynalskie pełniące funkcję ciała wyborczego, większość kwalifikowana co najmniej 2/3 głosów konieczna dla wyboru oraz odizolowanie elektorów od świata zewnętrznego (konklawe).

III.

Podobnie wiek XX obfitował w nowelizacje norm dotyczących wakatu Stolicy Apostolskiej i wyboru Biskupa Rzymu. Duże znaczenie dla kodyfikacji norm dotyczących systemu wyborczego miały konstytucje wydane przez papieża św. Piusa X (1903–1914): *Commissum nobis* z dnia 20 stycznia 1904 r. i *Vacante Sede Apostolica* z dnia 25 grudnia 1904 r. Obie konstytucje ogłoszono dopiero po 4 latach od ich wydania¹⁶. Pierwsza z nich znosiła ostatecznie ekskluzywę (*ius exclusivae*), czyli *veto* państw katolickich wobec kandydatów na urząd papieski¹⁷. Konstytucja zakazywała wszelkiej ingerencji zewnętrznej w wybór Biskupa Rzymu, potępiała prawo weta, a także zakazywała pod groźbą ekskomuniki przyjmowania jakichkolwiek instrukcji wyborczych od władców świeckich. Z kolei konstytucja *Vacante Sede Apostolica* rozpoczęła dzieło kodyfikacji prawa kanonicznego, będąc próbą kodyfikacji prawa dotyczącego wyboru papieża. Konstytucja uchylała całe wcześniejsze ustawodawstwo w sprawach sediswakancji i wyborów¹⁸. Stanowiła nowoczesny, jak na swoje czasy, systematyczny zbiór wszystkich przepisów dotyczących problematyki wakatu Stolicy Apostolskiej i zasad wyboru papieża. Zachowa-

¹⁶ Zob. *Pii X Pontificis Maximi Acta*, III, 1908.

¹⁷ K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 533; W. Jakubowski, *Wakans Stolicy Apostolskiej w 2013 roku. Wybrane zagadnienia ustrojowo-historyczne*, Warszawa 2013, s. 25.

¹⁸ Z wyjątkiem konstytucji *Praedecessores Nostrii* Leona XIII oraz omawianej wyżej konstytucji *Commissum nobis* z 1904 r.

ne zostały w niej wszystkie podstawowe, wywodzące się jeszcze ze średnio-wieczna zasady wyborcze, dotyczące czynnego prawa wyborczego, większości koniecznej do wyboru oraz izolacji elektorów od świata zewnętrznego.

Kolejnym papieżem, który dokonał reformy analizowanego prawa wyborczego, był Pius XI (1922–1939). Wprowadzone przez niego zmiany były mniejszej wagi. *Motu proprio*¹⁹ *Cum proxime* z dnia 1 marca 1922 r.²⁰ przesunęło termin rozpoczęcia konklawe z dziesiątego na piętnasty dzień po śmierci papieża (z możliwością przedłużenia do osiemnastego dnia), co miało pozwolić na udział w wyborach kardynałom pochodzącym z dalekich krajów, a co faktycznie było podyktowane doświadczeniami z 1922 r., kiedy na konklawe nie dotarli kardynałowie z USA, gdyż potrzebowali więcej czasu na dotarcie drogą morską do Rzymu²¹. Natomiast w konstytucji *Quae divinitus* z dnia 25 marca 1935 r.²² dopuszczono wymianę korespondencji urzędowej z kardynałem stojącym na czele Penitencjarii Apostolskiej²³.

Kolejnej całościowej nowelizacji prawa o konklawe dokonał papież św. Pius XII (1939–1958) w konstytucji apostolskiej *Vacantis Apostolicae Sedis* z dnia 8 grudnia 1945 r.²⁴ Konstytucja uchylila w całości poprzednie regulacje, choć w dużej części literalnie powtarzała przepisy z uchylonej konstytucji. Papież św. Pius XII wprowadzał jednak pewne zmiany do obowiązującego wcześniej prawa. Do najważniejszych należy zaliczyć szereg uregulowań związanych z pogrzebem papieża, zmianę formuły większości koniecznej dla prawomocnego wyboru oraz uproszczenie skomplikowanej i czasochłonnej procedury oddawania głosów. Przepisy dotyczące tajemnicy konklawe rozszerzono także na nowe zdobycze cywilizacji, takie jak aparat fotograficzny, kamery filmowe, radia i telefony. Innowacją było także udzielanie przez nowego papieża błogosławieństwa *Urbi et Orbi*²⁵. Na szczególną uwagę zasłu-

¹⁹ *Motu proprio* (łac. z własnej inicjatywy) – list apostolski o charakterze dekretu powstały z inicjatywy własnej papieża. Prawa ustanowione przez list mają pierwszeństwo przed innymi przepisami prawa kanonicznego.

²⁰ AAS 14 (1922), s. 145–146.

²¹ P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża dokonana przez Benedykta XVI*, „*Annales Canonici*” 2009, nr 5, s. 180–181.

²² AAS 27 (1935), s. 97–113.

²³ P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 181.

²⁴ AAS 38 (1946), s. 65–99.

²⁵ P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 181–182.

guje wprowadzona zmiana dotycząca formuły większości kwalifikowanej. Obowiązującą wcześniej formułę „co najmniej 2/3 głosów” zastąpiono formułą „co najmniej 2/3 głosów + 1 głos”. Wprowadzenie tej zmiany poddyktowane było chęcią uproszczenia zasad liczenia głosów. W obowiązującym wówczas prawie kanonicznym funkcjonował tradycyjny zakaz głosowania na siebie samego, pod sankcją nieważności głosu. W sytuacji, gdy kandydat otrzymywał minimalną liczbę głosów konieczną dla wyboru, musiano poddać weryfikacji wszystkie głosy w celu sprawdzenia, czy aby kandydat nie zagłosował na siebie. Ta skomplikowana procedura wprowadzona jeszcze w XVII wieku została potwierdzona przez św. Piusa X. Obowiązujący system głosowania, obok czasochłonności, zagrażał także jego tajności, gdyż powodował, że oddawane głosy musiały być podpisane. Nowelizacja wprowadzona przez św. Piusa XII dalece uprościła procedurę głosowania, zachowując „świętą zasadę” 2/3 głosów²⁶.

Na tle swoich poprzedników papież bł. Jan XXIII wprowadził do prawa o wyborze Biskupa Rzymu niewielkie zmiany²⁷. Wśród nowych przepisów znalazł się zakaz fotografowania chorego czy umierającego papieża, a także jego ciała przed ubraniem w szaty pontyfikalne, a także przywrócił tradycyjną formułę 2/3 głosów, bez konieczności uzyskania głosu dodatkowego²⁸.

Dużo większe znaczenie dla procesu wyborczego miały zmiany wprowadzone za pontyfikatu papieża Pawła VI. Pierwszą i chyba najbardziej doniosłą z formalnego punktu widzenia zmianą, wzbudzającą szereg kontrowersji, było na mocy *Motu proprio Ingravescens aetatem* z dnia 21 listopada 1970 r.²⁹ wyłączenie z konklawe i pozbawienie czynnego prawa wyborczego kardynałów, którzy ukończyli 80 lat. Dnia 1 października 1975 r. papież Paweł VI dokonał kompleksowej zmiany prawa wyborczego, uchylając po-

²⁶ Idem, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża według konstytucji apostolskiej Jana Pawła II „Universi Dominici gregis”*, „Analecta Cracoviensia” 1997, s. 667–669; Szerzej na temat konstytucji z 1945 r. zob. B. Węgrzyn, *Rozwój historyczny obsady urzędu Biskupa...*, s. 211 i nast.

²⁷ *Motu proprio Summi Pontificis electio* z dnia 5 września 1962 r.

²⁸ Zob. S. Sołtyszewski, *Wakans Stolicy Apostolskiej i wybór papieża w świetle motu proprio Jana XXIII „Summi Pontificis electio”*, „Prawo Kanoniczne” 1964, nr 1–2; B. Węgrzyn, *Zmiany zasad wyboru Biskupa Rzymskiego wprowadzone przez papieża Jana XXIII i Pawła VI*, „Myśl Ekonomiczna i Prawna” 2007, nr 2.

²⁹ AAS 62 (1970), s. 810–813.

przednie ustawodawstwo w tej materii i ustanawiając nowe reguły w konstytucji *Romano Pontifici eligendo*³⁰. Konstytucja obok potwierdzenia zasady utraty praw wyborczych przez kardynałów, którzy osiągnęli 80 lat, ustaliła także górny limit członków kolegium wyborczego na poziomie 120 kardynałów elektorów³¹. Papież Paweł VI powrócił do normy wprowadzonej przez św. Piusa XII, aby do większości 2/3 dodawać 1 głos. Dużą zmianą w systemie wyborczym było dopuszczenie, w sytuacji impasu w głosowaniu, do odejścia od formuły większości kwalifikowanej. Dla takiej decyzji wymagana była jednak jednomyślność członków kolegium. W sytuacji, gdyby doszło do uruchomienia procedury nadzwyczajnej, kardynałowie mogli albo dokonać wyboru przez kompromis, polegający na delegowaniu uprawnień wyborczych na 9–15 kardynałów, albo obniżyć wymaganą większość konieczną dla prawomocnego wyboru do większości absolutnej (bezwzględnej) +1 głos, albo dokonać wyboru w drodze balotażu, polegającego na wyborze papieża większością absolutną spośród dwóch kandydatów, którzy w ostatnim głosowaniu otrzymali kolejno największą liczbę głosów³². Należy domniemywać, że wprowadzona procedura nadzwyczajna wynikała ze świadomości podziałów w kolegium elektorów oraz obaw papieża o uzyskanie w racjonalnym terminie większości kwalifikowanej przez jednego z kandydatów na urząd papieża³³.

IV.

Ostatnią kompleksową regulacją sediswakancji oraz zasad wyboru papieża była konstytucja apostolska Jana Pawła II *Universi Dominici Gregis* (UDG) z dnia 22 lutego 1996 r.³⁴ Stanowiła ona kolejną, czwartą w XX wieku, całościową regulację systemu wyborczego na urząd papieski. Konstytucja, podobnie jak poprzednie nowelizacje przyjęte w XX wieku, nie odcinała się

³⁰ AAS 67 (1975), s. 609–645.

³¹ B. Węgrzyn, *Zmiany zasad wyboru Biskupa Rzymskiego...*, s. 83.

³² Zob. szerzej W. Wójcik, *Nowe prawo o wyborze papieża*, „Prawo Kanoniczne” 1977, nr 1–2.

³³ Zob. P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 187.

³⁴ AAS 88 (1996), s. 305–343.

od dotychczasowych uregulowań, stanowiąc w dużej mierze ich kontynuację, dostosowując jednocześnie pewne rozwiązania prawne do zmieniającej się rzeczywistości i potrzeb³⁵. Do najbardziej istotnych zmian, na które należy zwrócić uwagę, należały: możliwość odstąpienia od większości kwalifikowanej, zniesienie wyboru przez akklamację i kompromis, zmiana tradycyjnej formuły konklawe związana z nowym zakwaterowaniem kardynałów oraz zaostrzenie zasad dotyczących zachowania tajemnicy przebiegu i wyników konklawe³⁶.

Oczywiście z punktu widzenia funkcjonowania systemu wyborczego największą doniosłość miały przepisy dotyczące sposobu głosowania oraz większości koniecznej do wyboru. Jan Paweł II dokonując reformy zasad elekcji papieża, zniósł wybór przez akklamację³⁷ (*quasi ex inspiratione*) oraz przez kompromis³⁸ (*per compromissum*), uznając te procedury za nieprzystające do współczesnych czasów³⁹. Konstytucja *Universi Dominici Gregis* pozostawiła

³⁵ Zob. J. Ammer, *Neues im Papstwahlgesetz „Universi Dominici Gregis“ – ein Kurzkomentar*, „Folia Theologica” 1996, nr 7, s. 219 i nast.; R. Walczak, *Elezione del Romano Pontefice nella Costituzione Apostolica Universi Dominici gregis*, „Teologia i Człowiek” 2005, nr 5.

³⁶ K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 534.

³⁷ Wybór przez akklamację miał polegać na tym, że kardynałowie „niczym natchnieni przez Ducha Świętego, z własnej woli i spontanicznie, jednomyślnie i na głos wymienią kogoś jako najwyższego kapłana”. Taka forma wyboru musiała być zaakceptowana jednogłośnie przez wszystkich kardynałów. Zob. konstytucja apostolska *Romano Pontifici eligendo*, art. 63, tłumaczenie polskie: *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, t. 8, z. 1, Warszawa 1977, s. 7–76; zob. także: W. Wójcik, *Aklamacja*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 1, Lublin 1989, kol. 237–238.

³⁸ Sposób ten polegał na wyborze papieża przez delegację kardynałów działającą w imieniu wszystkich elektorów. Osoba wskazana przez ową grupę zostawała papieżem. Dla uruchomienia tej procedury potrzebna była jednomyślna zgoda wszystkich elektorów. Zob. *Romano Pontifici eligendo*, art. 64.

³⁹ UDG, preambuła: „[...]Uważałem za stosowne nie podtrzymywać praktyki wyboru przez akklamację *quasi ex inspiratione*, uznając ją za już nieadekwatną do wyrażenia myśli kolegium wyborczego, tak licznego i tak zróżnicowanego pod względem pochodzenia. Wydało mi się konieczne zaniechanie praktyki wyboru *per compromissum*, nie tylko dlatego, że jest trudna do zrealizowania, jak wykazała to wielość zawiłych przepisów wydanych na ten temat w przeszłości, ale także dlatego, że powodowała ona pewne zwolnienie z odpowiedzialności elektorów, którzy – według takiego założenia – nie byłiby powołani do osobistego oddania własnego głosu”. Zob. również: P. Majer, „*Universi Dominici Gregis*”. *La nueva normativa sobre la elección del Romano Pontífice*, „Ius Canonicum” 1996, nr 72, s. 685 i n.

w mocy tylko wybór w drodze tajnego głosowania (*per scrutinium*), starając się uczynić go przejrzystym, prostym i jednoznacznym⁴⁰.

Zgodnie z postanowieniami konstytucji⁴¹ głosowanie polega na wpisaniu nazwiska kandydata w wyznaczonym miejscu na karcie do głosowania⁴². Wypełnienie karty do głosowania powinno być uczynione z zachowaniem tajności i w sposób uniemożliwiający rozpoznanie elekta po charakterze pisma⁴³. Wpisanie więcej niż jednego nazwiska lub niewpisanie żadnego powoduje, że głos jest nieważny.

Zgodnie z wielowiekową tradycją, konstytucja apostolska *Universi Domini Gregis* stanowiła, iż: „[...] dla ważnego wyboru Biskupa Rzymskiego wymaga się dwóch trzecich głosów, obliczanych w stosunku do ogólnej liczby obecnych elektorów”⁴⁴. Wymóg kwalifikowanej większości obecny był w regulacjach dotyczących wyboru papieża od ośmiu wieków. Uzasadniany jest on z jednej strony doniosłością i specyficznym charakterem wyboru Biskupa Rzymu, z drugiej zaś ma stanowić gwarancję, że kandydat będzie najlepszym i najgodniejszym z możliwych, i będzie się cieszył poparciem zdecydowanej większości elektorów⁴⁵.

Zasada większości kwalifikowanej przyjęta w konstytucji *Universi Domini Gregis* została sformułowana odmiennie w stosunku do poprzednich uregulowań zawartych w konstytucji papieża Pawła VI *Romano Pontifici eligendo*, która dla ważności wyboru wymagała większości co najmniej 2/3 głosów + 1 głos spośród biorących udział w głosowaniu. Zwiększenie o jeden głos kwalifikowanej większości 2/3 wynikało z dawnego kanonicznego zakazu głosowania na samego siebie. Taki głos uznawano za nieważny⁴⁶. Jan Paweł II odstąpił od tych unormowań, określając wymaganą większość na co najmniej dwie trzecie głosów (2/3), dodając, że: „W przypadku, gdy liczba obecnych kardynałów nie może być podzielona na trzy równe części, do ważności wyboru papieża jest wymagany jeden głos więcej”⁴⁷. Należy jednak

⁴⁰ UDG, preambuła; ibidem, UDG, art. 62.

⁴¹ UDG, art. 65.

⁴² K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 541.

⁴³ UDG, art. 65; zob. też T.J. Reese, *Watykan od wewnątrz...*, s. 109.

⁴⁴ UDG, art. 62.

⁴⁵ Zob. P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 665.

⁴⁶ Ibidem, s. 668–669.

⁴⁷ UDG, art. 62 i art. 70.

podkreślić, że taka regulacja nie zwiększa tradycyjnej większości kwalifikowanej, lecz w określonej sytuacji pozwala ją jedynie osiągnąć w liczbach całkowitych⁴⁸.

Najważniejszą z punktu widzenia funkcjonowania systemu wyborczego była zmiana dotycząca możliwości odstąpienia od „świętej zasady” większości kwalifikowanej co najmniej 2/3 głosów w sytuacji przedłużającego się konklawe. Konstytucja *Universi Dominici Gregis* wprowadziła wprost rewolucyjną procedurę, mającą doprowadzić do wyboru Biskupa Rzymu w sytuacji trudności z uzyskaniem większości kwalifikowanej przez któregoś z kandydatów. Zgodnie z postanowieniami konstytucji, jeżeli po trzech dniach głosowań nie nastąpiło rozstrzygnięcie, elekcję zawieszano na jeden dzień w celu uzyskania czasu na modlitwę, naradę i medytację. Następnie ponownie miano przystąpić do głosowań i jeżeli po kolejnych siedmiu głosowaniach nie nastąpił wybór, miano zarządzić drugą przerwę modlitewną. Procedurę tę można było powtórzyć jeszcze dwukrotnie⁴⁹.

Jeśli po kolejnych turach głosowań (30 lub 34 głosowania)⁵⁰ żaden z kandydatów nie uzyskałby wymaganej większości co najmniej dwóch trzecich głosów, kardynał kamerling⁵¹ zobowiązany był zwrócić się do kolegium elektorów o decyzję co do dalszego postępowania. Zgodnie z art. 75 konstytucji kolegium mogło zdecydować absolutną większością głosów⁵² o odstąpieniu

⁴⁸ Podobnie zob. P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 669; wielu autorów mylnie odczytuje dyspozycję tego artykułu, traktując ją jako zwiększenie kwalifikowanej większości do co najmniej 2/3 głosów + 1, zob. np. J.I. Arrieta, *Governance Structures within the Catholic Church*, Montreal 2000, s. 113; J. Minambres, *Joannes Paulus II Cost. Ap. Universi Dominici Gregis. Commento di J. Minambres*, [w:] J.I. Arrieta, J. Canosa, J. Minambres, *Legislazione sull'organizzazione centrale della Chiesa*, Giuffrè Editore, Milano 1997, s. 72–73; M. Sitarz, P. Wiśniewski, *Wybór Biskupa Rzymu...*, s. 139.

⁴⁹ UDG, art. 74.

⁵⁰ Szerzej na temat sekwencji głosowań w UDG zob. W. Jakubowski, *Wakans Stolicy Apostolskiej...*, s. 48–51.

⁵¹ O uprawnieniach kardynała kamerlinga podczas konklawe zob. szerzej: S. Kasprzak, *Kardynał kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego. Ustrój, historia, zadania*, Lublin 2007, rozdz. IV.

⁵² Większość absolutna – inaczej większość bezwzględna – oznacza ponad połowę głosów lub osób za jakimś rozwiązaniem. Art. 75 UDG nie precyzował podstawy obliczenia absolutnej większości, tzn. czy za podstawę należy uznać: obecnych na głosowaniu, biorących udział w głosowaniu czy głosy ważne. Brak takiej regulacji należy traktować jak lukę prawną

od tradycyjnej – „świętej” większości co najmniej 2/3 głosów. Po ewentualnym odstąpieniu od większości kwalifikowanej kardynałowie mogli wybrać jedną z dwóch dróg postępowania. A zatem mogli zdecydować o przeprowadzeniu procedury balotażu, tzw. wyboru papieża spośród dwóch kandydatów, którzy w bezpośrednio poprzedzającym głosowaniu otrzymali kolejno największą liczbę głosów⁵³, albo o dalszym prowadzeniu procedury wyborczej w oparciu o głosowanie indykacyjne. W obu przypadkach dla ważnego wyboru konieczne było uzyskanie absolutnej większości głosów⁵⁴. W świetle analizy postanowień konstytucji wydaje się, że po podjęciu decyzji o odejściu od kwalifikowanej większości i oparciu wyborów o większość absolutną nie można było powrócić do poprzedniej formuły.

Wprowadzone przez Jana Pawła II innowacje do procedury wyboru papieża z całą pewnością nakierowane były na zwiększenie szans na skuteczne zakończenie elekcji w sytuacji zarysowania się poważnego impasu w konkla-

i posiłkować się rozwiązaniami art. 62, który traktować można jako przepis ogólny dotyczący obliczania głosów w konklawe. Artykuł ten większość nakazuje obliczać w stosunku do „ogólnej liczby obecnych elektorów”. Podobnie P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 674; J.J.M. Forster, *The election of The Roman Pontiff: an examination of canon 332, § 1 and recent special legislation*, „Jurist” 1997, nr 56, s. 698–699.

⁵³ Inaczej zob. P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 676. Autor dowodził, że do balotażu przechodzą dwaj kandydaci, którzy w bezpośrednio poprzedzającym głosowaniu otrzymali absolutną większość głosów (*quae in superiore scrutinio majorem absolutam suffragiorum partem obtinuerunt*). Twierdzenie swoje opierał na wykładni historycznej, gdyż analogiczny przepis w konstytucji *Romano Pontifici eligendo* Pawła VI stanowił o tych, którzy w ostatnim głosowaniu otrzymali najwięcej głosów (*majorem partem suffragiorum*). W przypadku wykładni proponowanej przez P. Majera nie pozwalałoby zastosować balotażu w sytuacji takiego rozproszenia głosów, że dwóch kandydatów z największą liczbą głosów nie miałyby w sumie ponad połowy głosów. Urzędowy przekład konstytucji *Universi Dominici Gregis* zamieszczony w „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie 1996, nr 17, s. 4–17) tłumaczy sporną kwestię „najwięcej głosów”.

⁵⁴ W poprzednich uregulowaniach (*Romano Pontifici eligendo* – Pawła VI) również istniały przepisy, które miały służyć wyjściu z impasu w sytuacji bezwzględnych głosowań. W art. 76 konstytucja przewidywała możliwość skorzystania z systemu kompromisu, obniżenia wymaganej większości kwalifikowanej do bezwzględnej większości + 1 głos lub zawężenia grona kandydatów do dwóch, którzy w ostatnim głosowaniu otrzymali najwięcej głosów. Jednak odstąpienie od regularnej procedury wymagało jednomyślności kolegium; zob. P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 672–673; również: W. Wójcik, *Nowe prawo o wyborze papieża...*, s. 103.

we. Nie ulega jednak wątpliwości, że mogło się to stać kosztem odejścia od „idei koniecznego kompromisu”, to znaczy wyboru kandydata akceptowanego przez zdecydowaną większość kolegium⁵⁵. Przyjęte regulacje stwarzały teoretyczną możliwość, że papieżem mogła zostać wybrana osoba – oczywiście w ekstremalnej sytuacji – wbrew opinii prawie połowy elektorów⁵⁶. Pod rządami poprzednich unormowań było to niemożliwe, gdyż dla odstąpienia od wymogu większości kwalifikowanej wymagano jednomyślności kardynałów⁵⁷.

Trzeba wskazać także na jedną potencjalną konsekwencję systemu wprowadzonego przez Jana Pawła II, tj. sytuację, w której na konklawe pojawi się kandydat cieszący się poparciem większości kolegium, ale niebędący w stanie osiągnąć większości kwalifikowanej. W takich okolicznościach mogłoby dojść do całej serii głosowań, nie prowadzących do rozstrzygnięcia, a jedynie prowadzących do wyczerpania określonej konstytucją procedury i doprowadzenie do zastosowania nadzwyczajnych reguł wyborczych, tj. wyboru w oparciu o absolutną większość głosów⁵⁸.

V.

Wprowadzenie na mocy konstytucji apostolskiej *Universi Dominici Gregis* proceduralnej możliwości odejścia podczas wyborów papieskich od tradycyjnie wymaganej większości kwalifikowanej co najmniej 2/3 głosów wzbudzało kontrowersje i było przedmiotem dyskusji⁵⁹. Wprawdzie zaproponowane przez Jana Pawła II rozwiązanie dotyczyło sytuacji ekstremalnie przedłu-

⁵⁵ W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Ustrój Kościoła Rzymskokatolickiego...*, s. 53.

⁵⁶ K. Urbaniak, *System wyborczy na urząd papieża...*, s. 545.

⁵⁷ P. Majer, *Większość głosów wymagana do wyboru papieża...*, s. 677; W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Ustrój Kościoła Rzymskokatolickiego...*, s. 53.

⁵⁸ P. Majer, *Wybór Biskupa Rzymskiego w perspektywie jedności Kościoła*, „Annales Canonici” 2012, nr 8, s. 64; P.V. Aimone-Braida, *Le modalità procedurali dell’elezione del vescovo romano nel secondo millennio*, „Apollinaris” 2006, nr 79 (3–4), s. 577.

⁵⁹ Z apelem w sprawie bezwzględnego przywrócenia kwalifikowanej większości głosów miała zwrócić się do Jana Pawła II grupa kardynałów niemieckich podczas konsystorza w 2001 r. Zob. J.L. Allen, *Konklawe. Strategie, uczestnicy i przebieg wyborów następnego papieża*, Warszawa 2004, s. 140.

żającego się konklawe, to jednak odejście od „świętej większości” było oceniane jako dotykające osiem wieków tradycji Kościoła. Tym bardziej, że doświadczenia elekcji papieskich w XX w.⁶⁰ oraz stopień kondycji kolegium kardynalskiego i brak zarysowujących się w nim silnych podziałów nie dawały podstaw do wprowadzania nadzwyczajnych rozwiązań, w efekcie których możliwe będzie wybranie papieża absolutną większością głosów⁶¹.

Zasady dotyczące systemu wyborczego na urząd papieża, ustalone przez konstytucję *Universi Dominici Gregis*, zostały znowelizowane w dniu 11 czerwca 2007 r.⁶² na mocy *Motu proprio Constitutione apostolica* – listu apostołskiego wydanego przez papieża Benedykta XVI⁶³. Nowelizację tę traktować należy jako odpowiedź Benedykta XVI na liczne głosy postulujące powrót do tradycyjnej większości kwalifikowanej potrzebnej dla ważności wyboru Biskupa Rzymu⁶⁴.

Przeprowadzona przez papieża Benedykta XVI nowelizacja sprowadzała się do zmiany treści art. 75 konstytucji apostołskiej *Universi Dominici Gregis* i przywrócenia bezwzględnego wymogu obowiązywania kwalifikowanej większości co najmniej 2/3 głosów podczas elekcji papieskiej. W liście apostołskim papież uzasadnił podjęcie prac nad nowelizacją „licznymi pełnymi niepokoju oficjalnymi prośbami, aby przywrócić prawo uświęcone tradycją według którego papież nie może być skutecznie wybrany chyba że otrzyma dwie trzecie głosów obecnych Kardynałów”⁶⁵.

List apostołski uchylił postanowienia art. 75 konstytucji apostołskiej *Universi Dominici Gregis*, wprowadzając w ich miejsce nowe regulacje dotyczą-

⁶⁰ Konklawe 1903 r. – 5 głosowań, konklawe 1914 r. – 10 głosowań, konklawe 1922 r. – 14 głosowań, konklawe 1939 r. – 3 głosowania, konklawe 1958 r. – 11 głosowań, konklawe 1963 r. – 3 głosowania, konklawe 1978 r. (sierpień) – 4 głosowania, konklawe 1978 r. (październik) – 8 głosowań.

⁶¹ W 1996 r. ogłoszono Konstytucję *Universi Dominici Gregis*, ponad 2/3 członków kolegium elektorów stanowili kardynałowie powołani do tej godności przez papieża Jana Pawła II.

⁶² Oficjalnie dokument opublikowano 27 czerwca 2007 r. AAS 99 (2007), s. 776–777.

⁶³ Pełen tytuł listu brzmi: *Litterae Apostolicae Motu Proprio datae de aliquibus mutationibus in normis de electione Romani Pontificis*.

⁶⁴ P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 185.

⁶⁵ „Post promulgatam vero laudatam Constitutionem, haud paucae petitiones, auctoritate insignes, ad Ioannem Paulum II pervenerunt, sollicitantes ut norma traditione sancita restitueretur, secundum quam Romanus Pontifex valide electus non haberetur nisi duas ex tribus partes suffragiorum Cardinalium electorum praesentium obtinisset”.

ce impasu w głosowaniu po 30 (34) głosowaniach. Zgodnie z nową procedurą, jeżeli po przeprowadzeniu kolejnych tur głosowań nie dojdzie do wyboru papieża, zarządza się dzień poświęcony na „modlitwę, refleksję i dialog”. Następnie kolegium elektorów będzie głosowało jedynie w procedurze balotażu (wyłączającej głosowanie poprzez wskazanie kandydata), z zachowaniem sekwencji ustalonej przez art. 74 konstytucji *Universi Dominici Gregis*, tj. tura 7 głosowań – następnie dzień przerwy. W procedurze balotażu bierne prawo wyborcze posiadają jedynie dwaj spośród kandydatów, którzy w bezpośrednio poprzedzającym głosowaniu otrzymali najwięcej głosów. Zgodnie jednak z wolą Benedykta XVI, w przeciwieństwie do poprzednich uregulowań, do wyboru konieczne jest uzyskanie kwalifikowanej większości co najmniej 2/3 głosów obecnych kardynałów. W głosowaniach tych kandydaci posiadający bierne prawo wyborcze z mocy prawa pozbawieni są prawa do głosowania (czynnego prawa wyborczego)⁶⁶.

Analizując nowelę Benedykta XVI, należy zwrócić uwagę na fakt, iż wprowadzone przez niego reguły gruntownie zmieniają procedurę uruchamianą w sytuacji impasu konklawe. Obok powrotu do wymogu obligatoryjnego uzyskania kwalifikowanej większości głosów papież odebrał kolegium elektorów przysługujące im na mocy konstytucji *Universi Dominici Gregis* prawo decydowania o przejściu do procedury nadzwyczajnej lub kontynuowaniu wyborów według podstawowych reguł (głosowanie przez wskazanie kandydata). *Motu proprio* przewiduje jedynie obligatoryjne, z mocy prawa, przejście do procedury balotażu. Biorąc pod uwagę, że dla uzyskania skutecznego wyboru konieczne jest uzyskanie większości kwalifikowanej, wprowadzone rozwiązanie wcale nie gwarantuje szybkiego doprowadzenia do zakończenia konklawe⁶⁷. Mimo tych wątpliwości przywrócenie obowią-

⁶⁶ „Si scrutinia de quibus in numeris septuagesimo secundo, tertio et quarto memoratae Constitutionis incassum reciderint, habeatur unus dies orationi, reflexioni et dialogo dicatus ; in subsequentibus vero suffragationibus, servato ordine in numero septuagesimo quarto eiusdem Constitutionis statuto, vocem passivam habebunt tantummodo duo nomina quae in superiore scrutinio maiorem numerum suffragiorum obtinuerunt, nec recedatur a ratione ut etiam in his suffragationibus maioritas qualificata suffragiorum Cardinalium praesentium ad validitatem electionis requiratur. In his autem suffragationibus, duo Cardinales qui vocem passivam habent, voce activa carent”.

⁶⁷ Zob. P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 192; P. Majer, *Wybór Biskupa Rzymskiego...*, s. 64–65.

zujących wcześniej regulacji w zakresie stosowania większości kwalifikowanej spotkało się z akceptacją doktryny⁶⁸.

Na uwagę zasługuje także przywołana wyżej zasada, w myśl której w balotażu kandydaci pozbawieni są biernego prawa wyborczego. Słusznie wskazuje się, że reguła ta jest najprawdopodobniej echem dawnego zakazu i nieważności głosu oddanego na siebie⁶⁹. Po opublikowaniu *motu proprio* pojawia się wątpliwość, czy w sytuacji pozbawienia dwóch kardynałów czynnego prawa wyborczego należy odjąć tę liczbę od podstawy do obliczenia większości kwalifikowanej. W doktrynie można było spotkać się ze stanowiskiem, że skoro kandydaci utracili prawo głosowania, to należałoby odjąć ich od podstawy obliczenia większości kwalifikowanej⁷⁰. Trzeba jednak dodać, że na gruncie samej noweli z 2007 r. taki pogląd nie zyskiwał oparcia, gdyż stosowny przepis art. 75 większość kwalifikowaną odnosił do obecnych kardynałów.

VI.

Ustąpienie papieża Benedykta XVI (*renuntiatio*)⁷¹ było wydarzeniem o dużej doniosłości⁷². Ogłoszona na konsystorzu w dniu 11 lutego 2013 r. decyzja⁷³ spowodowała pilną potrzebę przeglądu reguł wyboru Biskupa Rzymu w perspektywie zbliżającego się konklawe. W związku z pojawiającymi się wątpliwościami co do stosowania przepisów prawa o wyborze papieża oraz koniecznością wprowadzenia nieznaczących korekt do reguł sediswakancji

⁶⁸ P.V. Aimone-Braida, *Ripristino assoluto della maggioranza qualificata nell'elezione del Romano Pontefice*, „Apollinaris” 2007, nr 80, s. 857–862; P. Majer, *Wybór Biskupa Rzymskiego...*, s. 64; J. Minambres, *Nuove determinazioni sulle capacità decisionali del collegio dei Cardinali riunito in conclave*, „Ius Ecclesiae” 2007, nr 19, s. 758–762; J. Ammer, *Das Motu Proprio Papst Benediksts XVI. Zur Änderung des Papstwahlgesetzes „Universi Dominici Gregis”*, „Folia Theologica” 2007, nr 18, s. 5–16.

⁶⁹ P. Majer, *Nowelizacja prawa o wyborze papieża...*, s. 193.

⁷⁰ Ibidem, s. 193–194; J. Minambres, *Nuove determinazioni sulle capacità...*, s. 761.

⁷¹ CIC, can. 332, § 2.

⁷² Poprzednio urząd papieski został złożony w przez Grzegorza XII w 1415 r. W swej dotychczasowej historii taka sytuacja miała miejsc jedynie pięć razy.

⁷³ *Deklaracja papieża Benedykta XVI o rezygnacji z posługi Biskupa Rzymskiego* – ogłoszona na konsystorzu z dnia 11 lutego 2013 r. – pełna nazwa.

oraz obowiązującego systemu wyborczego Benedykt XVI wydał *motu proprio* – list apostolski *Normas Nonnullas*⁷⁴.

Motu proprio Normas Nonnullas wprowadza pewne modyfikacje i uściślenia do poświęconej sediswakancji i wyborowi papieża konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Universi Dominici Gregis* z 1996 r., stanowiąc swego rodzaju *quasi*-nowelizację. Benedykt XVI, utrzymując dotychczasową zasadę, że do rozpoczęcia konklawe powinno upłynąć 15, a nie więcej niż 20 dni, *sede vacante*, stworzył możliwość jego przyspieszenia, jeśli kardynałowie uznają, że wszyscy elektorzy są już obecni. Jednocześnie zezwolono kardynałom na zrezygnowanie z udziału w konklawe z powodów zdrowotnych lub innych poważnych przyczyn, o ile informacja o ich nieuczestniczeniu zostanie z wyprzedzeniem przekazana Stolicy Apostolskiej.

Osobną część listu poświęcono tajemnicy konklawe, zastrzegając obowiązującą w tym względzie regulację. Na mocy nowych przepisów groźbą ekskomuniki objęto także wszystkich, którzy niebędąc kardynałami muszą z racji związanych z konklawe obowiązków być obecni na terenie, gdzie się odbywa.

Obok wspomnianych zmian *motu proprio* zawierało drobne modyfikacje i doprecyzowania tekstu konstytucji. Wymaganą do wyboru papieża większość 2/3 głosów Benedykt XVI uściślił przysłówkiem „co najmniej”. Doprecyzowano także budzącą wątpliwość kwestię podstawy obliczania większości kwalifikowanej w procedurze balotażu. Zgodnie z poprawioną redakcją tekstu konstytucji wybór musi się dokonać „większością kwalifikowaną co najmniej 2/3 głosów obecnych kardynałów, którzy dysponują czynnym prawem wyborczym”⁷⁵. Tam, gdzie była mowa o niedopuszczaniu nikogo do elektorów „przewożonych z Domu św. Marty do Pałacu Apostolskiego”, zastąpiono ten zwrot wyrażeniem „po drodze z Domu św. Anny do Pałacu Apostolskiego”, ponieważ niektórzy kardynałowie tę drogę przebywają pieszo. Liczbę ceremoniarzy obecnych na konklawe zwiększono z dwóch do ośmiu. Wreszcie na rozpoczęcie konklawe mszę w intencji wyboru Papieża koncelebrować będą w bazylice watykańskiej nie tylko, jak dotychczas,

⁷⁴ „Osservatore Romano” z dnia 25 lutego 2013 r.; tłum. na j. polski zob. Benedykt XVI, *List apostolski motu proprio Normas Nonnullas o niektórych modyfikacjach norm dotyczących wyboru Biskupa Rzymu* (22.02.2013), [w:] *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, P. Zając, Lublin 2013, s. 273–281.

⁷⁵ W. Jakubowski, *Wakans Stolicy Apostolskiej w 2013 roku...*, s. 143.

elektorzy, ale wszyscy kardynałowie, także ci, którzy ukończyli 80. rok życia i w związku z tym nie posiadają prawa do głosowania⁷⁶.

Obowiązujące obecnie prawo dotyczące wyboru papieża opiera się na konstytucji apostołskiej *Universi Dominici Gregis* wraz z dwoma modyfikacjami dokonanyymi przez papieża Benedykta XVI. Dodać należy, że pierwsza z tych nowelizacji miała dużo większe znaczenie, gdyż dotyczyła powrotu do tradycyjnej większości co najmniej 2/3 głosów potrzebnej do ważnego wyboru papieża. Druga nowelizacja miała raczej charakter porządkujący, a jej zadaniem było doprecyzowanie określonych kwestii, które budziły wątpliwości interpretacyjne. Warto także wspomnieć, że nowelizacja z 2013 r. dokonywana była w pośpiechu i pod presją czasu związaną z perspektywą ustąpienia papieża Benedykta XVI i koniecznością szybkiego przeprowadzenia wyboru jego następcy.

Pomimo dokonywanych w XX i XXI w. całościowych zmian prawa wyborczego na urząd papieski oraz szeregu mniejszych nowelizacji podstawowe zręby systemu pozostają niezmiennie od wieków i opierają się o kardynalskie kolegium elektorów, „świętą zasadę” kwalifikowanej większości 2/3 głosów, głosowanie poprzez wskazanie kandydata, a wszystkie sprawy związane z prowadzoną elekcją okryte są tajemnicą konklawe.

Literatura

- Aimone-Braida P.V., *Le modalità procedurali dell'elezione del vescovo romano nel secondo millennio*, „Apollinaris” 2006, nr 79 (3–4).
- Aimone-Braida P.V., *Ripristino assoluto della maggioranza qualificata nell'elezione del Romano Pontefice*, „Apollinaris” 2007, nr 80.
- Ammer J., *Das Motu Proprio Papst Benediksts XVI. Zur Änderung des Papstwahlgesetzes „Universi Dominici Gregis”*, „Folia Theologica” 2007, nr 18.
- Ammer J., *Neues im Papstwahlgesetz „Universi Dominici Gregis” – ein Kurzkomentar*, „Folia Theologica” 1996, nr 7.
- Arrieta J.I., *Governance Structures within the Catholic Church*, Montreal 2000.
- Baumgartner F.J., *Behind Locked Doors. A History of the Papal Elections*, Palgrave Macmillan 2003.

⁷⁶ *Nowe motu proprio Benedykta XVI: Normas Nonnullas*, www.sanctus.pl (10.01.2014).

- Baumgartner F.J., *Creating the Rules of Modern Papal Election*, „Election Law Journal” 2006, nr 1.
- Forster J.J.M., *The election of The Roman Pontiff: an examination of canon 332, § 1 and recent special legislation*, „Jurist” 1997, nr 56.
- Jakubowski W., *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005.
- Jakubowski W., *Wakans Stolicy Apostolskiej w 2013 roku. Wybrane zagadnienia ustrojowo-historyczne*, Warszawa 2013.
- Longchamps de Berier F., Zubik M., *Wstęp*, [w:] *Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, Warszawa 2008.
- Majer P., „*Universi Dominici Gregis*”. *La nueva normativa sobre la elección del Romano Pontífice*, „Ius Canonicum” 1996, nr 72.
- Majer P., *Nowelizacja prawa o wyborze papieża dokonana przez Benedykta XVI*, „Annales Canonici” 2009, nr 5.
- Majer P., *Większość głosów wymagana do wyboru papieża według konstytucji apostołskiej Jana Pawła II*, „Universi Dominici Gregis”, „Analecta Cracoviensia” 1997.
- Majer P., *Wybór Biskupa Rzymskiego w perspektywie jedności Kościoła*, „Annales Canonici” 2012, nr 8.
- Minambres J., *Joannes Paulus II Cost. Ap. Universi Dominici Gregis. Commento di J. Minambres*, [w:] J.I. Arrieta, J. Canosa, J. Minambres, *Legislazione sull’organizzazione centrale della Chiesa*, Giuffrè Editore, Milano 1997.
- Minambres J., *Nuove determinazioni sulle capacità decisionali del collegio dei Cardinali riunito in conclave*, „Ius Ecclesiae” 2007, nr 19.
- Piazzoni A.M., *Historia wyboru papieża*, Kraków 2004.
- Sitarz M., Wiśniewski P., *Wybór Biskupa Rzymu*, „Studia Prawa Wyznaniowego”, t. IV, Lublin 2002.
- Urbaniak K., *System wyborczy na urząd papieża w świetle Konstytucji Apostolskiej Universi Dominici Gregis*, [w:] *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych*, red. B. Górowska, Warszawa 2004.
- Węgrzyn B., *Zmiany zasad wyboru Biskupa Rzymskiego wprowadzone przez papieża Jana XXIII i Pawła VI*, „Myśl Ekonomiczna i Prawna” 2007, nr 2.
- Zizola G., *Il conclave. Storia e segreti. L’elezione papale da San Pietro a Giovanni Paolo II*, Roma 1993.
- Zubik M., *Rozwiązania ustrojowe Państwa Watykańskiego*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 4.